

Нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування

Харчук Вадим Володимирович¹

Опубліковано	Секція	УДК
05.09.2023	Право	346.5:631.3

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13893533>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Дослідження присвячене комплексному аналізу нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування в Україні. Мета роботи полягає у виявленні особливостей правового регулювання галузі, оцінці його впливу на інноваційний розвиток та конкурентоспроможність продукції, а також розробці рекомендацій щодо вдосконалення законодавчої бази. У ході дослідження було проаналізовано широкий спектр законодавчих та нормативних актів, що регулюють діяльність підприємств сільськогосподарського машинобудування, включаючи закони України, постанови Кабінету Міністрів, галузеві стандарти та технічні регламенти. Особлива увага приділена нещодавно прийнятим змінам у законодавстві, зокрема Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення функцій технічного регулювання у сфері агропромислового комплексу та машинобудування для агропромислового комплексу» від 31 травня 2022 року. Детально розглянуто проблеми та виклики, з якими стикаються підприємства галузі, включаючи складні процедури ліцензування та сертифікації, недостатню ефективність механізмів державної підтримки, труднощі у відповідності міжнародним стандартам. Проаналізовано вплив нормативно-правового забезпечення на інноваційний розвиток галузі, зокрема в контексті технологічного оновлення та інтеграції української промисловості у світову економіку. Дослідження виявило необхідність оновлення законодавчої бази з урахуванням сучасних технологічних тенденцій, особливо у сфері автоматизації сільськогосподарського виробництва. Підкреслено важливість гармонізації українських стандартів з європейськими та міжнародними нормами для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної техніки на світовому ринку. Практичне значення дослідження полягає у розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання галузі. Зокрема, запропоновано включити

¹ Харчук Вадим Володимирович, аспірант на здобуття наукового ступеня доктора філософії відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, Національна академія наук України Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень Імені В.К. Макутова Національної академії наук України», ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5229-3840>

підприємства сільськогосподарського машинобудування до переліку стратегічно важливих об'єктів, розробити ефективніші механізми державної підтримки інновацій, сприяти державно-приватному партнерству та покращити доступ до фінансових ресурсів для підприємств галузі.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільськогосподарське машинобудування, сільське господарство, нормативно-правові акти, стандартизація, сільськогосподарська техніка.

Regulatory and legal support for the activities of agricultural machinery manufacturing enterprises

Annotation. The study is dedicated to a comprehensive analysis of the regulatory and legal framework governing the activities of agricultural machinery manufacturing enterprises in Ukraine. The work aims to identify the peculiarities of legal regulation in the industry, assess its impact on innovative development and product competitiveness, and develop recommendations for improving the legislative base. The research analyzed a wide range of legislative and regulatory acts that govern the activities of agricultural machinery manufacturing enterprises, including laws of Ukraine, resolutions of the Cabinet of Ministers, industry standards, and technical regulations. Particular attention was paid to recently adopted changes in legislation, specifically the Law «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Implementation of Technical Regulation Functions in the Field of Agri-industrial Complex and Machinery for the Agri-industrial Complex» dated May 31, 2022. The problems and challenges faced by enterprises in the industry were examined in detail, including complex licensing and certification procedures, insufficient effectiveness of state support mechanisms, and difficulties in complying with international standards. The impact of regulatory support on the innovative development of the industry was analyzed, particularly in the context of technological renewal and the integration of Ukrainian industry into the world economy. The study revealed the need to update the legislative framework, taking into account modern technological trends, especially in the field of agricultural production automation. The importance of harmonizing Ukrainian standards with European and international norms to increase the competitiveness of domestic machinery in the global market was emphasized. The practical significance of the study lies in the development of specific recommendations for improving the legal regulation of the industry. In particular, it was proposed to include agricultural machinery manufacturing enterprises in the list of strategically important objects, develop more effective mechanisms for state support of innovations, promote public-private partnerships, and improve access to financial resources for enterprises in the industry.

Keywords: agro-industrial complex, agricultural machinery manufacturing, agriculture, regulatory legal acts, standardization, agricultural machinery.

Вступ

Постановка проблеми. Нормативно-правове забезпечення підприємств сільськогосподарського машинобудування має кілька важливих аспектів, які потребують уваги. Багато законодавчих актів, що регулюють діяльність галузі, є застарілими та не враховують сучасні вимоги до інноваційних технологій, що уповільнює розвиток нових продуктів. Процедури ліцензування та сертифікації

продукції є складними, що створює додаткові адміністративні бар'єри для підприємств і впливає на їхню конкурентоспроможність на ринку. Державна підтримка, хоча й існує, не завжди реалізується ефективно через бюрократію і недостатнє фінансування програм стимулювання інновацій та модернізації. Крім того, підприємства часто постають перед труднощами у відповідності міжнародним стандартам, що є ключовим фактором для виходу на зовнішні ринки та зміцнення позицій на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику правового забезпечення та державного регулювання діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування досліджувало чимало науковців. Зокрема, у науковій праці «Удосконалення норм законодавства України у сфері агропромислового комплексу щодо закріплення контрольних функцій суб'єктів» Ганна Сергіївна Іванова підкреслила необхідність модернізації українського законодавства в агропромисловому секторі, особливо щодо регламентації контрольних функцій учасників агропромислового комплексу. Дослідниця також наголосила на важливості формування дієвої системи моніторингу та регулювання виробництва й обігу сільськогосподарської продукції для гарантування стабільності та безпеки ринку [7]. Світлана Олексіївна Іщук у монографії «Розвиток машинобудування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення» висвітлила ключові проблеми машинобудівної галузі та запропонувала методи їх розв'язання [8]. У статті «Стратегічні напрямки розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування України» Вікторія Василівна Нехай зосередилася на стратегічних векторах розвитку підприємств, що займаються сільськогосподарським машинобудуванням [9]. Ганна Олексіївна Корнієнко у дослідженні «Структурний поділ агробізнесу: правовий аспект» розглянула структурну сегментацію агробізнесу з юридичної перспективи [10]. Олександр Васильович Захарчук та інші автори наукової роботи «Державна підтримка розвитку ринку сільськогосподарського машинобудування в Україні» проаналізували поточну ситуацію та майбутні можливості матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору, наголошуючи на важливості впровадження передових технологій та модернізації обладнання для підвищення ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі [11]. Маруся Самвелівна Сарібекян у статті «Сучасний стан конкурентоспроможності вітчизняного ринку сільськогосподарського машинобудування на міжнародній арені» детально дослідила державну підтримку розвитку ринку сільськогосподарського машинобудування в Україні. Її аналіз сприяє кращому розумінню ефективності та напрямків удосконалення політики в цій сфері [12]. Попри значний обсяг проведених досліджень, питання, пов'язані з сучасним правовим регулюванням у галузі сільськогосподарського машинобудування до та під час воєнних дій в Україні, вимагають оновленого підходу та актуалізації.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування України. У статті передбачається вирішення наступних завдань:

- Дослідження чинних законодавчих та нормативних актів, що регулюють діяльність підприємств сільськогосподарського машинобудування.
- Виявлення основних проблем і викликів у регулюванні діяльності, зокрема щодо сертифікації, ліцензування та державної підтримки.
- Аналіз впливу нормативно-правового забезпечення на інноваційний розвиток і конкурентоспроможність продукції на ринку.
- Розробка рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання для підвищення ефективності підприємств у цій сфері.

Результати

Національні регуляторні органи здійснюють важливу роль у забезпеченні дієвого функціонування сільськогосподарського машинобудування в Україні. Серед основних органів, що регулюють цю сферу, можна виділити Міністерство аграрної політики та продовольства, яке відповідає формуванню державної політики в аграрному секторі, а також контролю за її виконанням. Ці органи забезпечують зворотний зв'язок між державою та виробниками сільськогосподарської техніки, що сприяє швидкому реагуванню на потреби ринку. Вони також згадують моніторинг якості продукції та норми дотримання, що регулюють виробництво сільськогосподарської техніки, що є критичним для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на міжнародному рівні.

У цьому дослідженні варто підкреслити, що діяльність та розвиток сільськогосподарського машинобудування в Україні ґрунтується на низці законів, ухвалених Верховною Радою України, а також на програмах, постановах та розпорядженнях Кабінету Міністрів, наказах Міністерства аграрної політики та продовольства та Міністерства промислової політики, а також інших державних органів. Ці нормативно-правові акти спрямовані на регулювання економічних процесів у галузі, покращення її економічного становища та стимулювання розвитку технічної бази сільськогосподарського машинобудування. Серед ключових законодавчих актів, що регулюють цю сферу, виділяються: Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» (07.02.2022 № 3023-III, ред. від 16.10.2020) та Закон України «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин» (05.06.2003 р. № 900-IV, ред. від 16.10.2020) [12].

Крім цих законів, основу для розвитку сільськогосподарського машинобудування складають й інші нормативні акти, зокрема закони «Про пріоритет соціального розвитку сіл та агропромислового комплексу в народному господарстві України» (17 жовтня 1990 року), «Про державну підтримку сільського господарства» (24 червня 2004 року, ред. від 04.11.2018) та «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» від 5 жовтня 2006 року (ред. від 31.03.2023) [7].

Варто зазначити, що 31 травня 2022 року було ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення функцій технічного регулювання у сфері агропромислового комплексу та машинобудування для агропромислового комплексу». Цей закон наразі впроваджується і його основною метою є оновлення законодавства, а також покращення організації та функціонування суб'єктів системи інженерно-технічного забезпечення. Це дозволить привести національні норми у відповідність до європейських стандартів, а також посилити контроль якості та безпеки продукції у сфері сільськогосподарського машинобудування [2].

Закон передбачає кілька важливих завдань. По-перше, він регулює процес реєстрації та видачі посвідчень тракториста-машиніста, спрощуючи процедури та закріплюючи відповідальність за цей процес за одним органом. Це допоможе гармонізувати українські стандарти з європейськими, що підвищить конкурентоспроможність вітчизняної техніки на міжнародному ринку. По-друге, встановлюються правила для органів, що оцінюють відповідність сільськогосподарської та лісогосподарської техніки технічним регламентам, створюючи єдину систему контролю за якістю. Це підвищить рівень безпеки техніки та професійну підготовку її операторів [12].

Закон також націлений на оптимізацію взаємодії між державними органами, підприємствами технічного контролю та іншими учасниками ринку, що дозволить зменшити бюрократичні перепони та зміцнить довіру споживачів до продукції. Це сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва та стимулюватиме розвиток економіки країни. Крім того, варто відзначити позитивні

зрушення, що стали можливими завдяки ухваленню «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 року № 130. Згідно з цим документом, товаровиробники сільськогосподарської продукції можуть отримати компенсацію в розмірі 20% від вартості техніки та обладнання (без урахування ПДВ), вказані в актах приймання-передачі та інших підтверджувальних документах, що сплачуються через державний банк або банк з часткою державної власності [3].

Однак, цей Порядок, на жаль, не розв'язує питання фінансування та модернізації галузі сільськогосподарського машинобудування. Держава не приділяє належної уваги оновленню технологічного обладнання підприємств, впровадженню інновацій у виробництво української техніки, а також не розробляє ефективної програми розвитку ринку.

Правила безпеки при експлуатації механізмів є критичними для забезпечення безпеки працівників і збереження техніки в аграрному секторі України. Юридичні стандарти безпеки та якості на підприємствах сільськогосподарського машинобудування в Україні регулюються комплексом законодавчих актів та нормативних документів. Основу законодавчої бази становлять Закони України «Про охорону праці», «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про стандартизацію» та «Про захист прав споживачів». Відповідно до законодавства, усі підприємства, що займаються сільськогосподарським машинобудуванням, зобов'язані дотримуватися чітких стандартів безпеки під час експлуатації механізмів. Це охоплює регулярні перевірки стану технічного обладнання, навчання персоналу принципам безпечної експлуатації, а також забезпечення належного технічного обслуговування. Дотримання цих правил не лише зменшує ризики нещасних випадків на виробництві, але й ефективність використання сільськогосподарської техніки, що у своєму випадку сприяє підвищенню загальної продуктивності аграрного сектора [10].

Стандарти забезпечення якості та протоколи тестування сільськогосподарської техніки є невіддільною частиною регуляторної системи в Україні. В Україні діють спеціальні нормативні акти, які запускають процедури тестування нових моделей сільгоспмашин перед їх введенням в експлуатацію. Це охоплює випробування на відповідність міжнародним стандартам, а також проведення сертифікації продукції, що гарантує її якість та безпечність. Відповідно до цих стандартів виробники зобов'язані надати детальну документацію, яка підтверджує проведення всіх основних тестів, що забезпечує захист споживачів від неякісної продукції [8].

Технічний регламент безпеки машин, затверджений Постановою КМУ від 30 січня 2013 р. № 62, є ключовим документом, що встановлює конкретні вимоги до безпеки сільськогосподарської техніки. Він визначає основні вимоги до конструкції, виробництва та експлуатації машин з метою забезпечення їх безпечного використання [4].

У сфері управління якістю підприємства керуються стандартом ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Вимоги». Даний стандарт визначає вимоги до системи управління якістю та допомагає підприємствам демонструвати свою здатність послідовно надавати продукцію та послуги, що відповідають вимогам замовників [1].

Безпека праці на виробництві регулюється низкою нормативних актів, зокрема НПАОП 0.00-1.71-13 «Правила охорони праці під час роботи з інструментом та пристроями» та НПАОП 28.0-1.33-13 «Правила охорони праці під час ковальсько-пресових робіт». Ці документи встановлюють конкретні вимоги до організації робочих процесів та гарантування безпеки працівників.

Важливу роль відіграють галузеві стандарти, які встановлюють специфічні вимоги до різних видів сільськогосподарської техніки:

— ДСТУ EN ISO 4254-5:2019 визначає вимоги безпеки для ґрунтообробного устаткування з механічним урухомником. Цей стандарт забезпечує безпечну експлуатацію техніки, яка використовується для обробки ґрунту.

— ДСТУ EN ISO 4254-7:2019 встановлює вимоги безпеки для комбайнів різного призначення: зернозбиральних, кормозбиральних, бавовнозбиральних та комбайнів для збирання цукрової тростини. Це гарантує безпеку при використанні складної збиральної техніки.

— ДСТУ EN ISO 4254-8:2019 фокусується на вимогах безпеки для машин, що використовуються для внесення твердих добрив. Цей стандарт важливий для забезпечення безпеки при роботі з агрохімікатами.

— ДСТУ EN ISO 4254-9:2019 визначає вимоги безпеки для рядкових сівалок, забезпечуючи безпечне виконання посівних робіт.

— ДСТУ EN ISO 18497:2020 є особливо актуальним в контексті сучасних технологій, встановлюючи вимоги щодо безпечності високоавтоматизованих сільськогосподарських машин та принципи їх проектування. Цей стандарт відображає тенденцію до автоматизації в сільському господарстві та забезпечує безпеку при використанні передових технологій.

За порушення встановлених стандартів та вимог передбачено адміністративну, кримінальну та цивільноправову відповідальність відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Цивільного кодексу України [11].

Підприємства сільськогосподарського машинобудування зобов'язані постійно відстежувати зміни в законодавстві та адаптувати свої виробничі процеси відповідно до нових вимог для забезпечення високого рівня безпеки та якості продукції.

Аналіз впливу нормативно-правового забезпечення на інноваційний розвиток і конкурентоспроможність продукції сільськогосподарського машинобудування в Україні виявляє складну взаємодію між законодавчою базою та розвитком галузі. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», одним зі стратегічних пріоритетів на 2011-2021 роки визначено технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу, що сприяє створенню законодавчого підґрунтя для інноваційного розвитку [6]. Концепція державної промислової політики, затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2003 року №102/2003, пунктом 3.14 спрямована на інтеграцію української промисловості у світову економіку, зокрема у високотехнологічних галузях, включаючи виробництво техніки для агропромислового комплексу [5].

Однак, відсутність підприємств сільськогосподарського машинобудування у «Переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави» вказує на недостатню увагу держави до цієї галузі. Це може негативно впливати на її інноваційний розвиток та конкурентоспроможність, особливо враховуючи, що технічно розвинені країни досягли високого рівня технологічного прогресу завдяки активній державній підтримці [8].

Нормативно-правова база відіграє вирішальну роль у сприянні інноваціям та підвищенні конкурентоспроможності продукції на ринку. Впроваджуючи оновлені правила, уряд може стимулювати розробку нових технологій і процесів, які є життєво важливими для того, щоб йти в ногу з глобальним прогресом у сільськогосподарській техніці. Ця юридична структура забезпечує роботу підприємств у межах визначених параметрів, які сприяють безпеці, ефективності та екологічній стійкості.

Особливе значення має приведення діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування до міжнародних стандартів, зокрема

встановлених законодавством Світової організації торгівлі та Європейського Союзу. Таке узгодження підвищує конкурентоспроможність української продукції на міжнародному ринку, що дає змогу місцевим виробникам відповідати вимогам якості та безпеки, які все більше висуваються споживачами. Дотримання цих міжнародних стандартів не лише розширює ринок для українських підприємств, але й сприяє залученню іноземних інвестицій, що веде до подальших інновацій та зростання в секторі [9].

Створення конкурентного середовища для підприємств сільськогосподарського машинобудування вимагає зосередження на економічних та організаційних засадах вітчизняного машинобудування в агропромисловому комплексі. Це включає створення стимулів для досліджень і розробок, покращення доступу до фінансових ресурсів та підтримка співпраці між державним і приватним секторами. Сприяючи цим ініціативам відповідними законодавчими заходами, уряд може стимулювати інновації та гарантувати, що українська сільськогосподарська техніка буде не тільки конкурентоспроможною, але й здатною задовольнити різноманітні потреби аграрного сектора [11].

Для посилення позитивного впливу нормативно-правового забезпечення на інноваційний розвиток та конкурентоспроможність галузі важливо оновити законодавчу базу з урахуванням сучасних тенденцій, включити підприємства сільськогосподарського машинобудування до переліку стратегічно важливих об'єктів, розробити механізми державної підтримки інновацій, сприяти співпраці між державним і приватним секторами та забезпечити доступ до фінансових ресурсів для підприємств галузі [9].

Висновки

Таким чином, нормативно-правове забезпечення відіграє важливу роль у розвитку сільськогосподарського машинобудування в Україні. Законодавча база, що включає ряд ключових законів та стандартів, створює основу для регулювання галузі та підвищення якості продукції. Прийняття нових законів, зокрема щодо технічного регулювання, сприяє гармонізації з європейськими стандартами. Однак, попри наявність механізмів державної підтримки, існують проблеми з фінансуванням та модернізацією галузі. Для посилення інноваційного розвитку та конкурентоспроможності необхідно оновити законодавчу базу, розробити ефективніші механізми підтримки, сприяти державно-приватному партнерству та забезпечити кращий доступ до фінансування. Включення підприємств галузі до переліку стратегічно важливих об'єктів також могло б стимулювати її розвиток.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 9001:2015. Системи управління якістю. вимоги. На заміну ДСТУ ISO 9001:2015 (прийнятого методом підтвердження) ; чинний від 2015-12-31. Вид. офіц. ДП «УкрНДНЦ», 2015.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення функцій технічного регулювання у сфері агропромислового комплексу та машинобудування для агропромислового комплексу : Закон України від 31.05.2022 р. № 2296-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-20#Text>
3. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва : Постанова Каб. Міністрів України від 01.03.2017 р. № 130 : станом на 14 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-п#Text>

4. Про затвердження Технічного регламенту безпеки машин : Постанова Каб. Міністрів України від 30.01.2013 р. № 62 : станом на 15 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62-2013-п#Text>
5. Про Концепцію державної промислової політики : Указ Президента України від 12.02.2003 р. № 102/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102/2003#Text>
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI : станом на 13 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>
7. Іванова Г.С. Удосконалення норм законодавства України у сфері агропромислового комплексу щодо закріплення контрольних функцій суб'єктів 13 АПК. Право та інноваційне суспільство (електронне видання). 2018. Вип. 1. С. 45-53. URL: https://old.apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Ivanova_10.pdf
8. Іщук С. О. Розвиток машинобудування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія. Львів, 2022. 137 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220002.pdf>
9. Нехай В. Стратегічні напрями розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування України. Полтава, 2022. С. 509-512. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/16412>
10. Корнієнко Г. О. Структурний поділ агробізнесу: правовий аспект. Юридичний вісник. 2020. №2. С. 188-194. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2020/28.pdf
11. Захарчук О. В., Навроцький Я. Ф., Вишневецька О. В. Сучасний стан та перспективи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 79-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2021_6_10
12. Сарибекян М. С. Державна підтримка розвитку ринку сільськогосподарського машинобудування в Україні. 2018. № 1. С. 26-31. URL: https://old.apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Sarybekian_10.pdf